

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΣΥΜΠΑΡΑΤΑΞΗΣ Α.Π.Θ. ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σήμερα το Πανεπιστήμιο μπαίνει και πάλι σε μεταρρυθμιστική τροχιά. Σίγουρα οι συνθήκες δεν είναι οι καλύτερες. Σε καθεστώς γενικευμένων περικοπών, που μειώνουν τις αποδοχές του πανεπιστημιακού δασκάλου σε συγκριτικά εξευτελιστικά επίπεδα, ποιες δυνάμεις θα μπορούσαν να κινητοποιηθούν για να στηρίξουν τις ριζικές αλλαγές που χρειάζεται να γίνουν στα Πανεπιστήμια; Θα ήταν όμως λάθος, ιδίως στην παρούσα συγκυρία, εάν αφήναμε να πάει χαμένη και αυτή η ευκαιρία.

A) Η αναγκαιότητα της μεταρρύθμισης

Είμαστε από αυτούς που εδώ και χρόνια υποστηρίζουν με πάθος την ανάγκη για ριζικές μεταρρυθμίσεις στην ανώτατη εκπαίδευση. Αν και δεν συμφωνούσαμε σε όλα μαζί του, στηρίζαμε την εφαρμογή του νόμου Γιαννάκου, ώστε ν' αρχίσει να κινείται κάτι και στο χώρο μας (άσυλο, αξιολόγηση, ECTS, καθολική ψηφοφορία, πολλαπλό σύγγραμμα). Οι συνδικαλιστικές παρατάξεις που ήλεγχαν τότε την ΠΟΣΔΕΠ αρνούσαν, στο όνομα του δημόσιου πανεπιστημίου, οποιαδήποτε συζήτηση για αλλαγή, στέλνοντας αντιδραστικά μηνύματα στην κοινωνία.

Σήμερα, όλοι πλέον συμφωνούν πάνω στην αναγκαιότητα για μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης, ανεξάρτητα αν –σχεδόν όλοι– διαφωνούν με το προτεινόμενο από την Κυβέρνηση πλαίσιο. Για δε τις ανάγκες ενός διαλόγου μαζί της, τον οποίο σχεδόν όλοι αυτή τη φορά αποδέχονται, πολλοί είναι εκείνοι που –ατομικά ή συλλογικά– συντάσσουν και προωθούν αντιπροτάσεις, συχνά αποσπασματικές αν όχι περιπτώσιολογικές (χωρίς να υποστηρίζουμε ότι και το κείμενο διαβούλευσης του Υπουργείου συνιστά υπόδειγμα συνεκτικού πλαισίου διαλόγου). Πολύ βιαστικά προσπεράσαμε, ωστόσο, τα θεμελιώδη. Αφού ούτως ή άλλως δεν θα καταφέρουμε να συμπέσουμε στις μεταρρυθμιστικές προτάσεις, ούτε μεταξύ μας, ούτε με την Κυβέρνηση, ας επιχειρήσουμε τουλάχιστον να συμφωνήσουμε στους λόγους για τους οποίους πιστεύει η πλειοψηφία από μας ότι επιβάλλεται να γίνουν σήμερα αλλαγές στην ανώτατη εκπαίδευση.

Σύμφωνα με έρευνα που έγινε στο ΑΠΘ πριν μερικά χρόνια, το 67% των αποφοίτων μας φιλοδοξούσε να βρει μια θέση στο Δημόσιο. Στα κορίτσια, το ποσοστό αυτό ανέβαινε στο 75%. Σχολές που παλαιότερα δεν ήσαν καν πανεπιστημιακές (και σε πολλές χώρες εξακολουθούν να μην είναι), στην Ελλάδα γίνανε από τις δημοφιλέστερες μεταξύ των πρωτευσάντων στις πιο σκληρές εισαγωγικές εξετάσεις, μόνο και μόνο γιατί διασφάλιζαν μια θέση στο Δημόσιο. Μια θέση που σε άλλες εποχές η κοινωνία την θεωρούσε «θεσούλα των τριών κι εξήντα», στις μέρες μας μετατράπηκε σε πρότυπο επαγγελματικής αποκατάστασης των καλύτερων παιδιών μας! Ποιος, άραγε, από μας μπορεί να αισθάνεται υπερήφανος γι' αυτή την εξέλιξη; Δεν μπορεί, λοιπόν, να αμφισβητηθεί καλόπιστα το γεγονός ότι –ως σύστημα που υπηρετεί μια συγκεκριμένη κοινωνία– η Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ελλάδα απέτυχε, τόσο κατά την είσοδο των νέων σε αυτή, όσο και κατά την έξοδό τους από αυτήν.

Ετούτη η διπλή γενική αποτυχία, ανεξαρτήτως των επιμέρους επιτευγμάτων, που υπάρχουν αλλά δε μεταβάλλουν τη γενική εικόνα, πρέπει τουλάχιστο να μας προβληματίσει. Πολύ περισσότερο που συνδέεται άρρηκτα με την κατάσταση πτώχευσης στην οποία έχει περιέλθει το ελληνικό Δημόσιο, αναπόσπαστο μέρος του οποίου είμαστε και εμείς. Εδώ και τριάντα χρόνια, η τριτοβάθμια εκπαίδευση στη χώρα μας αναπαράγει το ιδιόμορφο εγχώριο αναπτυξιακό μοντέλο, που επινοήθηκε, εκκολάφθηκε και καλλιεργήθηκε με ευλαβική προσήλωση από όλες ανεξαρτήτως τις πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις του τόπου μεταπολιτευτικά. Ένα μοντέλο που συνέδεε τους τίτλους σπουδών όχι με την παροχή ή την απόκτηση ουσιαστικής γνώσης, αλλά με τη δυνατότητα διορισμού του αποφοίτου στο Δημόσιο. Εφόσον το τελευταίο έπαυσε πλέον να προσλαμβάνει, το μοντέλο αυτό δοκιμάζεται και μαζί του ολόκληρο το σύστημα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Παρά ταύτα, το ελληνικό πανεπιστήμιο βρίσκεται ακόμη στο κέντρο της ανώτατης εκπαίδευσης στη χώρα μας, και αυτό είναι πλεονέκτημα για τη διάσωσή του με τη μορφή που έχει σήμερα. Σε μας εναπόκειται εάν θα παραμείνει εκεί ή θα μεταβληθεί σε μια απλή –και μάλιστα φτωχή– συνιστώσα, όπως έχει γίνει σε άλλες χώρες. Εμείς το θέλουμε στο κέντρο της εκπαίδευσης, με σαφή βελτίωση της δημόσιας υπηρεσίας που παρέχει, χάριν των φοιτητών του, της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας και του μέλλοντος αυτού του τόπου. Διαφορετικά, είναι βέβαιον πως η κοινωνία και οικονομία θα βρουν εναλλακτικούς τρόπους να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους.

Όσοι εξ ημών προσβλέπουν ακόμη στο ρυθμιστικό προστατευτισμό της Πολιτείας και στην αδιαπραγμάτευτη χρηματοδοτική της στήριξη για να συντηρήσουν ένα σύστημα που εξαντλείται στη διασφάλιση άπειρων ιδιωτικών μικροσυμφερόντων στο εσωτερικό του, θα ανακαλύψουν πολύ πριν τη συνταξιοδότησή τους ότι το ελληνικό σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης θα παύσει να τους προστατεύει, διότι απλούστατα θα καταρρεύσει. Και θα καταρρεύσει από μόνο του, όπως κατέρρευσε το τείχος του Βερολίνου, χωρίς δηλαδή κάποιος να καταβάλει ιδιαίτερη προσπάθεια γι' αυτό. Είναι αποπροσανατολιστικό και ψευδές ότι το δημόσιο πανεπιστήμιο υφίσταται επίθεση δήθεν για να καταργηθεί ή να αλλοιωθεί ο δημόσιος χαρακτήρας του ίδιου ή της υπηρεσίας που παρέχει. Πίσω από μια τέτοια συλλογική άμυνα, που διεξάγεται στο όνομα του δημόσιου Πανεπιστημίου (περιλαμβανομένης και της «ακαδημαϊκής ελευθερίας»), που διαφυλάττεται με τα ιερά και τα όσια του «αυτοδιοίκητου»), κρύβεται στην πραγματικότητα η ανάγκη προάσπισης αναρίθμητων μικρών ιδιωτικών συμφερόντων όσων εξ ημών βολεύονται με την κατάσταση που επικρατεί σήμερα.

B) Οι άξονες της μεταρρύθμισης

Η χώρα μας έχει μείνει σήμερα με ένα Πανεπιστήμιο φτιαγμένο για άλλες εποχές, όπου η ελληνική οικονομία δεν ήταν ανοιχτή σε τέτοιο βαθμό στον παγκόσμιο ανταγωνισμό. Χάρη στα κοινοτικά κονδύλια, εκσυγχρόνισε μεν τις υποδομές του και ένα κομμάτι των παρεχομένων υπηρεσιών του, χωρίς όμως να βελτιώσει την ουσία τους, ενώ απέτυχε να υπηρετήσει τις καινούργιες ανάγκες της οικονομίας και της κοινωνίας. Προκειμένου να αυτοσυντηρηθεί, συντηρητικοποιήθηκε και, αντί να γίνει μέρος της λύσης των συσσωρευμένων προβλημάτων που αντιμετώπιζε η χώρα, έγινε μέρος των πρώτων, επισπεύδοντας την παρακμιακή πορεία της δεύτερης. Και τα χειρότερα είναι μπροστά μας: μέχρι χθες, συναγωνιζόμασταν τους εταίρους μας στην Ευρώπη και τον ΟΟΣΑ. Σήμερα, ο ανταγωνισμός έχει ενταθεί με τη δυναμική είσοδο των αναδυομένων κρατών στην παγκόσμια κοινωνία της γνώσης.

Σήμερα, επίσης, η Ελλάδα αντιμετωπίζει μια κρίση χωρίς προηγούμενο. Η χώρα παρακμάζει με γοργούς ρυθμούς και δεν έχει την πολυτέλεια της σπατάλης ούτε χρόνου, ούτε πόρων προκειμένου να βγει από την κρίση. Στο Πανεπιστήμιο εναπόκειται εάν θα συμβάλει στο σκοπό αυτό ή θα καταρρεύσει πρώτο το ίδιο μια ώρα αρχύτερα. Η ελληνική κοινωνία, πάντως, δεν μπορεί να το περιμένει. Ούτε και να το χρηματοδοτεί χωρίς αντίκρισμα.

Το μοντέλο διοίκησης του ελληνικού Πανεπιστημίου, σύμφωνα με το οποίο εμείς διαχειριζόμασταν τα του οίκου μας και το κράτος πλήρωνε το λογαριασμό χωρίς να ζητά απόδειξη, έφτασε στα όριά του, όπως και το υπόλοιπο ελληνικό Δημόσιο. Η κατάσταση έγινε τόσο στρεβλή, ώστε η κεντρική πολιτική εξουσία, προκειμένου να πολλαπλασιάζει ανενόχλητη τα ΑΕΙ και τα ΤΕΙ ανά την επικράτεια, κατακλύζοντάς τα με φοιτητόκοσμο για να εξυπηρετεί σκοπούς ξένους προς την Παιδεία, παρόπλισε το συνταγματικό της καθήκον για άσκηση πραγματικής εποπτείας στα ιδρύματα. Τα τελευταία, ενώ πολλαπλασιάζονταν, δεν έπαυαν να ψέγουν την εκάστοτε Κυβέρνηση για υποχρηματοδότηση. Πολύ συχνά, η υποχρηματοδότηση χρησιμοποιήθηκε σαν άλλοθι για να συντηρήσει μια ανέλεγκτη αυτοδιοίκηση στα ΑΕΙ. Ας μην ξεχνάμε ότι και στις αρχές της δεκαετίας του 2000, όταν επιχειρήθηκε το πρώτον να εισαχθεί η αξιολόγηση στα ΑΕΙ, πολλοί μιλούσαν για παραβίαση του άρθρου 16 και του αυτοδιοίκητου. Έτσι, το αυτοδιοίκητο έγινε ένα ακορντεόν, που ο καθένας μπορούσε να σταματήσει στο σημείο που τον βόλευε.

Σήμερα, χρειάζεται να ανανοηματοδοτήσουμε το αυτοδιοίκητο των πανεπιστημίων, όχι για να καταλύσουμε την αυτονομία τους, αλλά για να την ενισχύσουμε. Με άλλα λόγια, να δούμε ξανά από την αρχή τις σχέσεις μεταξύ Κράτους και Πανεπιστημίων.

Το Κράτος έχει από το Σύνταγμα μια αποστολή: να φροντίσει (άλλοτε με τα ρυθμιστικά του εργαλεία, άλλοτε με τις παρεμβατικές πολιτικές του) ώστε ο καθένας να μπορεί να έχει δωρεάν πρόσβαση σε υπηρεσίες ανώτατης εκπαίδευσης. Για το σκοπό αυτό, συστήνει και συντηρεί εκπαιδευτικά ιδρύματα που παρέχουν τέτοιες υπηρεσίες. Το Σύνταγμα προβλέπει από τη μια μεριά αρχές και από την άλλη δομές που έχουν ως αποστολή να υπηρετούν τις αρχές του. Πουθενά δεν ορίζεται πως οι δομές του δεν θ' αλλάξουν ποτέ. Θα πρέπει, αντίθετα, να προσαρμόζονται για να συνεχίσουν να υπηρετούν τις αρχές του. Πουθενά δεν ορίζεται ότι ο δημόσιος τομέας παροχής υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης πρέπει να χρηματοδοτείται εξ ολοκλήρου από το Κράτος (άλλωστε, ούτε σήμερα συμβαίνει κάτι τέτοιο). Ούτε και ότι το Κράτος οφείλει –μπορεί δεν μπορεί– να χρηματοδοτεί ο,τιδήποτε αποφασίσει να δαπανήσει –ανέλεγκτα και αναιτιολόγητα, αν όχι αυθαίρετα ή και σπάταλα– ο αυτόνομος εκπαιδευτικός οργανισμός του. Ιδίως όταν αποδεικνύεται ότι αυτός δεν εξυπηρετεί τελικά τις ανάγκες ούτε της κοινωνίας, ούτε της οικονομίας του. Διότι, η συνταγματική αποστολή του Κράτους στην Παιδεία ασκείται με γνώμονα και την εξυπηρέτηση των αναγκών της κοινωνίας για μόρφωση και της οικονομίας για ανάπτυξη σ' ένα μεταβαλλόμενο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, ιδίως ως εκ της συμμετοχής της χώρας στο παγκόσμιο γίγνεσθαι, όπου οι οικονομίες των αναπτυγμένων κρατών βασίζονται στη γνώση και προσανατολίζονται στις υπηρεσίες.

Αρα, λοιπόν, πρέπει να επανακαθορίσουμε τις σχέσεις Κράτους και ΑΕΙ στη χώρα μας. Μοιραία, αυτό θα πρέπει να το κάνουμε τώρα, σ' ένα περιβάλλον στενότητας και περιορισμού του δημόσιου τομέα. Είχαμε πολλές ευκαιρίες να το κάνουμε στο παρελθόν, αλλά τις σπαταλήσαμε.

Ας μην ξεχνάμε πως χρηματοδοτούμασταν επί σειρά ετών από την Ε.Ε. για να εκσυγχρονίσουμε, να βελτιώσουμε και να συγκλίνουμε τις δομές και τις υπηρεσίες μας με τον κοινοτικό μέσο όρο. Αποτύχαμε και σ' αυτό, και είναι κι αυτό ενδεικτικό της γενικότερης αποτυχίας της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης ως συστήματος ικανού να αυτοδιαχειρισθεί την εξέλιξη και την προσαρμογή του.

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να διακρίνουμε το *αυτοδιοίκητο* από την *αυτονομία* του Πανεπιστημίου. Το αυτοδιοίκητο δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά αποσκοπεί στο να διασφαλίσει την απαιτούμενη αυτονομία. Συνεπώς, το ζητούμενο είναι η αυτονομία και το αυτοδιοίκητο ένα μέσο για να την επιτύχει κανείς.

α) Τα όρια του αυτοδιοίκητου των ΑΕΙ

Θα ήταν προκλητικό στα μάτια της κοινωνίας εάν ισχυριζόμασταν πως πετύχαμε σαν διοικητές και διαχειριστές των Πανεπιστημίων μας. Μάλλον το αντίθετο συμβαίνει στην πραγματικότητα. Τίποτε δεν εμποδίζει το Κράτος, στο πλαίσιο της συνταγματικά κατοχυρωμένης εποπτείας του, να αφαιρέσει από τα αυτοδιοικητικά όργανα των Πανεπιστημίων ορισμένες αρμοδιότητες, τις οποίες αυτά ασκούν πλημμελώς ή αδυνατούν (ή και δεν θέλουν) να ασκήσουν προσηκόντως, όταν η άσκησή τους συνεπάγεται οικονομικές συνέπειες για το δημόσιο ίδρυμα και κατ' επέκταση για τον κρατικό προϋπολογισμό. Το γεγονός ότι, στο πλαίσιο του αυτοδιοίκητου, το Κράτος παραχωρούσε μέχρι τώρα και αυτές τις αρμοδιότητες στα αυτοδιοικητικά όργανα των Πανεπιστημίων, δεν σημαίνει ότι τα όργανα αυτά τις είχαν αρχικά ή ότι πρέπει να τις έχουν για πάντα. Το Κράτος πρέπει να γνωρίζει πού πηγαίνουν τα χρήματα του Έλληνα φορολογούμενου. Για τον ίδιο λόγο που αναθέτει σε κάποιο όργανο να *ελέγχει εκ των υστέρων* τη νομιμότητα των δαπανών, μπορεί να επιφορτίσει ένα άλλο όργανο να *εγκρίνει εκ των προτέρων* τις δαπάνες για το σκοπό για τον οποίο (και με τους όρους σύμφωνα με τους οποίους) αυτές πρέπει να γίνονται. Οι Πανεπιστημιακοί δάσκαλοι οφείλουν να περιορίζονται σε αυτό που ξέρουν να κάνουν καλύτερα: στη διδασκαλία και την έρευνα, καθώς και στη διοίκηση, την κατεύθυνση, την εποπτεία και την άσκηση αυτών. Δεν θεωρούμε, συνεπώς, ότι παραβιάζεται το αυτοδιοίκητο του Πανεπιστημίου εάν το Κράτος μας επιβάλλει –στο μέτρο που μας χρηματοδοτεί– ένα όργανο οικονομικής διοίκησης ή διαχείρισης.

Κατά τα λοιπά, πιστεύουμε πως οι Πρυτάνεις θα πρέπει να συνεχίσουν να εκλέγονται –για ένα διάστημα τουλάχιστον– όπως και σήμερα, πλην όμως μέσω καθολικής ψηφοφορίας, με στάθμιση της ψήφου όλων των συνιστωσών της πανεπιστημιακής κοινότητας αναλόγως της συμμετοχής τους. Διότι τα ΑΕΙ έχουν σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά την ανάγκη να διοικηθούν από ευρύτατα νομιμοποιημένους από τα μέλη ΔΕΠ πρυτάνεις, αποφασισμένους να επιφέρουν τις μεγάλες αλλαγές που χρειάζονται, ιδίως εάν πρόκειται να λειτουργήσουν σε καθεστώς αυξημένης αυτονομίας. Το στοιχείο της ενισχυμένης νομιμοποίησης των πρυτάνεων είναι απαραίτητο για να επιτύχουν οι βαθιές τομές. Αργότερα, όταν βρούμε τον αυτόνομο βηματισμό μας, θα μπορέσουμε να βελτιώσουμε το μοντέλο διοίκησης των πανεπιστημίων μας, λαμβάνοντας υπόψη τα ξένα πρότυπα. Τώρα όμως χρειαζόμαστε ευρύτατη αποδοχή των πρυτάνεων από το ΔΕΠ του Ιδρύματος που θα κληθούν να διοικήσουν σ' ένα πλαίσιο ενισχυμένης αυτονομίας, το οποίο και θα πρέπει προηγουμένως να διαπραγματευθούν. Είναι και ζήτημα συνυπευθυνότητας της ίδιας της πανεπιστημιακής κοινότητας.

β) Οι όροι της αυτονομίας μας

Από 'κει και πέρα, θα πρέπει να καθήσουμε κάτω και να συζητήσουμε με την Πολιτεία τους όρους της αυτονομίας μας. Αυτό προϋποθέτει δύο πράγματα, που αντιστοιχούν στους ξεχωριστούς ρόλους που πρέπει να έχουν το Κράτος, από τη μια μεριά, και τα Πανεπιστήμια και οι πανεπιστημιακοί, από την άλλη:

1^{ον} Τί θέλει η Πολιτεία από εμάς και τί μπορεί να μας διαθέσει και να εγγυηθεί;

2^{ον} Τί μπορούμε να πετύχουμε εμείς και τί ζητάμε γι' αυτό από την Πολιτεία;

Τούτα απαιτούν από τους δύο εταίρους να κάνει ο καθένας προηγουμένως το δικό του homework, διότι σήμερα ούτε το Υπουργείο θέτει ένα συγκροτημένο, πρόσφορο και εφικτό πλαίσιο διαβούλευσης με την πανεπιστημιακή κοινότητα, ούτε και η πανεπιστημιακή κοινότητα είναι έτοιμη να προσδιορίσει με τρόπο ενιαίο, συνεκτικό και ρεαλιστικό:

(α) τί μπορεί να επιτύχει σ' ένα πλαίσιο αυξημένης ιδρυματικής αυτονομίας,

(β) πώς θέλει να δουλέψει γι' αυτό και

(γ) τί περιμένει από την Πολιτεία να κάνει για να της το επιτρέψει.

Οι όροι της αυτονομίας μας θα πρέπει να συζητηθούν και να διαμορφωθούν σ' ένα πλαίσιο συμβατό με:

- το Σύνταγμα,
- την ακαδημαϊκή μας παράδοση,
- τις νέες ανάγκες της κοινωνίας και της οικονομίας μας,
- την αναγκαιότητα αξιοποίησης των συγκριτικών μας πλεονεκτημάτων,
- τα βέλτιστα διεθνή πρότυπα οργάνωσης και λειτουργίας των πανεπιστημίων και
- την αναγκαιότητα πλήρους ενσωμάτωσης της ανώτατης εκπαίδευσής μας στον ενιαίο ευρωπαϊκό εκπαιδευτικό και ερευνητικό χώρο όπου ανήκουμε.

Στόχος της αυτονόμησης θα πρέπει να είναι η ενίσχυση όλων εκείνων των πανεπιστημιακών μονάδων, σε επίπεδο όχι μόνο Ιδρυμάτων ή Σχολών, αλλά και Τμημάτων, που βρίσκονται ήδη μπροστά ή μπορούν –κάτω από προϋποθέσεις που θα συμφωνηθούν– να φύγουν μπροστά για να τραβήξουν και το Πανεπιστήμιο, αλλά και τη χώρα προς τα μπρος. Εάν αυτό σημαίνει δύο ταχύτητες στην ανώτατη εκπαίδευση, αυτές –κακά τα ψέματα– ήδη υπάρχουν, και είναι και περισσότερες. Στόχος πρέπει να είναι η απελευθέρωση των δυναμικότερων πανεπιστημιακών δυνάμεων, στις οποίες και μόνο μπορεί να ελπίζει μια χώρα σαν την Ελλάδα για να βγει από την κρίση.

Κατά συνέπεια, καλούμε το Υπουργείο να βελτιώσει το κείμενό του στην παραπάνω κατεύθυνση και να δώσει χρόνο στην πανεπιστημιακή κοινότητα να εισφέρει τη δική της προστιθέμενη αξία, για τη διεξαγωγή ενός ειλικρινούς διαλόγου, από τον οποίο θα προκύψει το μοντέλο εκείνο της πανεπιστημιακής οργάνωσης και λειτουργίας, που θα υποδεχτεί την ενισχυμένη αυτονομία των ΑΕΙ στη χώρα μας.